

ΦΩΤΟ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ΕΤΙΣ ΚΑΡΕ ΚΛΕΣ

ΑΦΕΝΤΙ ΚΟΝ

σταθουμε λιγακι)

Από το αδιανόητο στο αναπόφευκτο: η κρίση της ευρωζώνης

«Κυρίες και κύριοι,

Με την μετάβαση στο ενιαίο νόμισμα η Ελλάδα κλείνει έναν εικοσαεταετή κύκλο οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων και μετασχηματισμών. Από σήμερα, με τον πιο επίσημο τρόπο, η Ελλάδα εισέρχεται σ' ένα νέο κύκλο ανάπτυξης, δυναμισμού και προόδου. Εισέρχεται σε μια νέα εποχή.»

Κάπως έτσι άρχιζε την ομιλία του ο Κώστας Σημίτης στην εκδήλωση για την πρώτη αίτηση ένταξης της χώρας μας στην ΟΝΕ. Το ημερολόγιο έγραφε 9 Μαρτίου 2000. Από τότε πέρασαν μόνο 11 χρόνια. Έντεκα χρόνια που έφθασαν και περίσπεσαν για να ανατρέψουν όλες τις ισορροπίες, τις προσδοκίες και τις ελπίδες όσων φιλοδόχησαν να ενώσουν την Ευρώπη κάτω από μια ενιαία νομισματική ομπρέλα. Σήμερα, το νομισματικό σύστημα της ευρωζώνης περνάει τη χειρότερη κρίση της ιστορίας του: μια κρίση που ενώ πυροδοτήθηκε από εξωτερικές πιέσεις, έφερε στην

επιφάνεια τις δομικές αντιφάσεις του πρώτου (σχεδόν) πανευρωπαϊκού νομισματικού πειράματος στην ιστορία.

Απέτυχε άραγε το ευρώ; Σε αυτό το ερώτημα η απάντηση είναι πολύ δυσκολότερη απ' όσο φαίνεται. Πολιτικά, η θέσπιση της ευρωζώνης αποτέλεσε βέβαια μια επανάσταση ανάλογη της ίδρυσης της ΕΟΚ. Για πρώτη φορά, χώρες που είχαν εμπλακεί σε φριχτούς αδερφοκτόνους πολέμους στον εικοστό αιώνα, ένωσαν τις τύχες τους διαμορφώνοντας μια ενιαία νομισματική οντότητα για τον 21ο αιώνα. Διακατεχόμενοι από έντονη πολιτική αισιοδοξία, οι υπεύθυνοι του εγχειρήματος το θεώρησαν ως το πρώτο βήμα για την κατάκτηση μιας ευρύτερης πολιτικής ένωσης. Άλλωστε, από την εποχή του Ζαν Μονέ, το όραμα της ευρωπαϊκής ομοσπονδίας συγκινούσε την ευρωπαϊκή διάνοηση. Για πολλούς υποστηρικτές του, το ευρώ θα συνένωνε την Ευρώπη σε μια ενιαία οικονομική μονάδα ικανή να συμμετέχει δυναμικά στο παιχνίδι της παγκοσμιοποίησης, ως ισότιμος εταίρος με τις ΗΠΑ ή την Κίνα.

ΤΟΥ ΧΑΡΗ ΠΕΪΤΣΙΝΗ Δικηγόρου (LLM in Int'l Commercial Law), επιστημονικού συνεργάτη του Institute Hayek στις Βρυξέλλες, xpeits@yahoo.gr

Από το αδιανόητο στο αναπόφευκτο: η κρίση της ευρωζώνης

Οικονομικά, ως συνήθως τα πράγματα ήταν σαφώς πιο περίπλοκα. Όταν ξεκινούσε το πείραμα του ευρώ, τα εργαλεία και οι προϋποθέσεις οικοδόμησης του ήταν κυρίως θεωρητικές. Ο Ρόμπερτ Μάντελ είχε προικοδοτήσει την οικονομική επιστήμη με τη θεωρία των «βέλτιστων νομισματικών περιοχών» (optimal currency areas).

Σύμφωνα με την άποψή του, για να πετύχει μια νομισματική ένωση χρειαζόταν τέσσερα κριτήρια:

01. Κινητικότητα εργατικού δυναμικού και κεφαλαίου

02. Οικονομίες ανοιχτές σε κεφάλαια, τιμές και μισθούς,

03. Κοινή δημοσιονομική πολιτική και δυνατότητα μεταφοράς δημόσιων κεφαλαίων από τις πιο ευημερούσες περιοχές στις λιγότερο ανεπτυγμένες.

04. Πλήρη συγχώνευση των επιχειρηματικών κύκλων των συμμετεχόντων κρατών, ώστε όλες να αντιμετωπίζουν από κοινού παρόμοια επίπεδα ύφεσης και ανάπτυξης. Σε αυτά τα κριτήρια θα προσθέταμε και ένα πολιτιστικό: μια κοινή παράδοση μεταξύ των λαών και ένα αίσθημα κοινού πεπρωμένου.

Είναι προφανές ότι η ευρωζώνη δεν είχε τη δυνατότητα να υιοθετήσει πλήρως όλα αυτά τα προαπαιτούμενα κριτήρια. Χώρες με ισχυρή παραγωγική βάση όπως η Γερμανία «αναγκαστικά» συνυπήρξαν με χώρες όπου η παραγωγή έβαινε μειούμενη (Ελλάδα). Η κοινή δημοσιονομική πολιτική αποκλείστηκε εξ αρχής, τόσο γιατί οι πολίτες των χωρών δεν ήταν προετοιμασμένοι για κάτι τέτοιο (αφού αυτό συνιστούσε εκχώρηση εθνικής κυριαρχίας *stricto sensu*), όσο και επειδή έλειπε η επαρκής πολιτική βούληση. Η πολιτική τάξη ήταν μεν έτοιμη για το μεγάλο νομισματικό βήμα, όχι όμως για την εκχώρηση της δημοσιονομικής της κυριαρχίας σε υπερεθνικά μορφώματα. Έτσι η νομισματική ένωση προχώρησε δίχως να συγκλίνουν ουσιαδώς και σταθερά οι οικονομικές στρατηγικές των κρατών και κυρίως οι ίδιες τους οι οικονομίες.

Το αποτέλεσμα ήταν να παρουσιαστεί ένα «ρήγμα» ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια που μεσοπρόθεσμα αποδείχτηκε καταστροφικό. Το ευρώ διευκόλυνε την είσοδο ξένων κεφαλαίων τα οποία όμως εγκαταστάθηκαν κυρίως στις πιο ανεπτυγμένες χώρες, δηλαδή τη Γερμανία και τη Γαλλία, ενώ το εμπορικό έλλειμμα στην περιφέρεια αυξήθηκε. Από την άλλη πλευρά, ο πληθωρισμός ελαττώθηκε σημαντικά, με αποτέλεσμα να επανέλθει η ασφάλεια σε επενδυτές και αποταμιευτές. Ο δανεισμός κατέστη ευκολότερος για κράτη και ιδιώτες, ιδίως για την Ελλάδα, την Πορτογαλία, την

Ισπανία, την Ιταλία και την Ιρλανδία. Η παραγωγή και οι επενδύσεις άρχισαν να συγκεντρώνονται στα κέντρα που διέθεταν τις καλύτερες υποδομές, όπως ακριβώς συμβαίνει και στις μεγαλουπόλεις των εθνικών κρατών, που απορροφούν την πλειοψηφία των ξένων κεφαλαίων. Το εμπόριο στο εσωτερικό της ευρωζώνης αυξήθηκε κατά περίπου 28%. Οι ισχυρότερες χώρες αναπτύχθηκαν μέσα από την αύξηση της παραγωγικότητάς τους. Οι λιγότερο ανεπτυγμένες χρηματοδότησαν την ανάπτυξη τους μέσω του δανεισμού.

Η καταστροφική μηχανική του δανεισμού

Το δίλημμα ανάμεσα στη φορολόγηση και το δανεισμό για τη χρηματοδότηση του κρατικού προϋπολογισμού είναι κατά βάθος δίλημμα επιλογής του χρόνου πραγματικής καταβολής των δημοσίων δαπανών από το κοινωνικό σώμα.^[1] Η φορολόγηση θέτει το βάρος της καταβολής επί των ώμων της κοινωνίας που αποφασίζει τις δαπάνες, ενώ η δανειακή χρηματοδότηση μεταθέτει την καταβολή, στον (μελλοντικό και αόριστο) χρόνο αποπληρωμής του δανείου. Στη δεύτερη περίπτωση, το εκλογικό σώμα βρίσκεται στην ευχάριστη θέση να καταναλώνει πλούτο για τον οποίο δεν φορολογείται. Το «λογαριασμό» θα τον πληρώσουν οι επόμενες γενιές.

Κατά κανόνα, η δημοσιονομική πολιτική της εκλεγμένης εξουσίας, στηρίζεται σε δύο θεμέλια: τις προτιμήσεις των ψηφοφόρων και το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο διαχείρισης των δημοσίων οικονομικών. Συνεπώς, το μέγεθος και η σύνθεση του προϋπολογισμού εξαρτάται αφ' ενός από τις τάσεις του εκλογικού σώματος και αφετέρου από τους θεσμικούς-συνταγματικούς περιορισμούς που καθορίζουν τη λειτουργία του δημοσίου. Με δεδομένη λοιπόν την απουσία κανόνων δημοσιονομικής πειθαρχίας ιδίως στις χώρες του νότου (η Ελβετία και η Γερμανία έχουν ήδη θέσει συνταγματικό κανόνα πρόληψης του υπερδανεισμού), οι περισσότερες κυβερνήσεις αύξησαν τις δημόσιες δαπάνες, για να ικανοποιήσουν τις επιθυμίες των ψηφοφόρων τους διευρύνοντας το δανεισμό, καθώς η φορολογική είσπραξη του δημοσίου χρήματος δεν ήταν μόνο δυσχερής αλλά και πολιτικά επιζήμια. Η κίνηση αυτή θεωρούνταν ως «ορθολογική» από πολιτικούς που επιδίωκαν τη μέγιστη δυνατή ικανοποίηση του εκλογικού σώματος με το ελάχιστο δυνατό πολιτικό κόστος. Η λύση του δανεισμού, διαρρηγνύοντας το δεσμό μεταξύ φορολόγησης και δημόσιας δαπάνης, επέτρεπε την οικοδόμηση «κοινωνικής πολιτικής» και εισοδηματικής αναδιανομής, με αντίτιμο φυσικά την

« Στο βάθος όλων αυτών των αναλύσεων υφέρεται μια αίσθηση αναπόφευκτου για την κατάρρευση του ευρώ, τουλάχιστον όπως το ξέρουμε μέχρι σήμερα. »

υποθήκευση του μέλλοντος των επόμενων γενεών.^[2]

Τα δεινά ενός τέτοιου «συστήματος» είναι προφανή. Το πνεύμα του υπέρμετρου δανεισμού και των συνακόλουθων δημόσιων ελλειμμάτων υπονομεύει την παραγωγικότητα και τις επιχειρηματικές διεργασίες της αγοράς, γιγαντώνει το κράτος, μεταγγίζει πληθωριστικές τάσεις στην οικονομική λειτουργία και ανακατανέμει το εργατικό δυναμικό από τον ιδιωτικό στο δημόσιο τομέα. Τελικά η κουλτούρα χαμηλής παραγωγικότητας, διαφθοράς, υψηλής κατανάλωσης και ελλειμμάτων, ναρκοθέτησε μοιραία την πιστοληπτική ικανότητα της χώρας, ανοίγοντας έτσι το δρόμο σε μια παρατεταμένη περίοδο κρίσης και πιθανώς στάσης πληρωμών. Αναγνωρίζοντας το αυτονόητο, η αιτιολογική έκθεση του νέου Ν. 3871/2010 επισημαίνει πως ο κρατικός προϋπολογισμός της χώρας μας πάσχει μεταξύ άλλων από υπερβάσεις, απουσία ελέγχου, έλλειψη αξιολόγησης, αδιαφάνεια και δημιουργία στεγανών.^[3]

Έτσι, η έλλειψη υγιούς δημοσιονομικής «κουλτούρας» στα επιτελεία ιδίως των μεσογειακών κρατών, μετέτρεψε το δανεισμό σε πάγιο μέσο χρηματοδότησης των ελλειμμάτων. Τα χαμηλά επιτόκια, όπως ήδη αναφέραμε, διευκόλυναν καθοριστικά αυτές τις τάσεις. Η συνέπεια ήταν ότι μόλις οι ροές δανειακών κεφαλαίων μειώθηκαν, έκλεισε ταυτόχρονα η στρόφιγγα χρηματοδότησης των προϋπολογισμών και τα κράτη βρέθηκαν σε ντε φάκτο κατάσταση πτώχευσης. Έτσι αρκετές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, βυθίστηκαν ακόμη περισσότερο στο χρέος και την εξάρτηση από διακρατικά «πακέτα διάσωσης» των οποίων το συνολικό κόστος υπερβαίνει ακόμα και αυτό μιας ενδεχόμενης χρεοκοπίας. Το πρόβλημα βέβαια ήταν βαθιά διαρθρωτικό: ολόκληρο το σύστημα του ευρώ σχεδιάστηκε πάνω στην υπόθεση ότι τα κράτη-μέλη αποκλείεται να πτωχεύσουν ή να «σπάσουν» την ΟΝΕ (δεν προβλέπονταν καν όροι αποχώρησης από την νομισματική ένωση). Έτσι, η δανειοδότηση των μελών από τα τραπεζικά ιδρύματα παρέμεινε ανεξέλεγκτη, παρόλο που οι κυβερνήσεις έπαψαν να ελέγχουν το νόμισμά τους, χάνοντας έτσι τη δυνατότητα να το υποτιμούν ή να το πληθωρίζουν για να τηρήσουν τις δανειακές τους συμβάσεις. Γι' αυτό και οι τράπεζες σήμερα, ούτε λίγο ούτε πολύ, διακρατούν το 1/3 ολόκληρου του δημόσιου χρέους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι προσπάθειες μείωσης της μόχλευσης των τραπεζών μετά την κρίση του 2008 αφορούσαν τον ιδιωτικό τομέα: η δανειοδότηση προς τον δημόσιο τομέα παρέμεινε υπέρμετρα μοχλευμένη, σαν να ενείχε μηδενικό ρίσκο.

^[4] Έτσι, μια ενδεχόμενη κατάρρευση του δανειολήπτη ήταν σχεδόν βέβαιο ότι ελλείπει επαρκών εξασφαλίσεων θα οδηγούσε ολόκληρο το τραπεζικό σύστημα της χώρας στην καταστροφή, προκαλώντας αλυσιδωτές αντιδράσεις και στο ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό σύστημα: ας έχουμε υπόψιν μας ότι μπορεί η έκθεση των ξένων πιστωτικών ιδρυμάτων στην Ελλάδα να είναι σχετικά ανεκτή, αλλά στην Ιρλανδία το χρέος προς ξένες τράπεζες ξεπερνά το ιλιγγιώδες ποσό των 600 δις ευρώ.^[5] Μια ενδεχόμενη επιδημία πτωχεύσεων θα προκαλούσε αναπόφευκτα αλεπάλληλες κρίσεις τραπεζών σε ολόκληρη την ευρωζώνη και όχι μόνο.

Όταν όμως μια τράπεζα καταρρέει, τότε το πρόβλημα παύει να είναι απλά οικονομικό και γίνεται βαθιά πολιτικό. Στα θησαυροφυλάκια των Τραπεζών βρίσκονται οι οικονομίες, άρα και οι τύχες δισεκατομμυρίων ανθρώπων. Κάθε άλλη επιχείρηση, αν «πέσει έξω» θα κλείσει. Αν όμως οι τράπεζες κλείσουν, θα πέσουν έξω εκατομμύρια καταθέτες. Και όταν πέσουν έξω, θα βγουν και έξω, κατά προτίμηση με πλακάτ, στις εισόδους υπουργείων και λοιπών κυβερνητικών κτιρίων. Έτσι μπροστά στο ρίσκο, οι κυβερνήσεις εξαναγκάζονται σε μια διαρκή ροή κεφαλαίων προς τις ντε φάκτο χρεοκοπημένες χώρες, ώστε οι τελευταίες να καλύψουν τις οφειλές προς τους πιστωτές τους.

Το τελικό αποτέλεσμα όμως είναι αφόρητα άδικο για τους πολίτες. Όπως προκύπτει από το παρακάτω γράφημα, μέσα στο επόμενο έτος, ακόμα και δίχως το κούρεμα της 26ης Οκτωβρίου, η εξαγορά και ο επαναδανεισμός από το ευρωπαϊκό δημόσιο, θα το είχε ούτως ή άλλως μετατρέψει σε κύριο δανειστή της χώρας μας. Με άλλα λόγια, οι δανείστριες χώρες, αποπληρώνοντας τις οφειλές της Ελλάδας προς τρίτους, θα μετακυλίσουν το βάρος του χρέους από τους ιδιώτες δανειστές (market debt), στους ώμους των ευρωπαϊκών φορολογουμένων (official liabilities). Η πολιτική συνέπεια αυτής της κίνησης είναι φυσικά η επιτάχυνση των αποσχιστικών τάσεων εντός της ευρωζώνης, ακόμα και για χώρες πρωτοπόρους της Ένωσης όπως η Γερμανία.^[6]

Εάν υπήρχαν μηχανισμοί δημοσιονομικού και πολιτικού συντονισμού των κρατών της ευρωζώνης για την αντιμετώπιση μιας καθόλα αναμενόμενης δημοσιονομικής κρίσης, δε θα τίθετο σήμερα θέμα βιωσιμότητας του ευρώ, ή ακόμα και παρέμβασης του ΔΝΤ. Εάν η κατανομή του ρίσκου γινόταν ορθολογικά, μια πτώχευση δε θα εξελισσόταν σε μακροοικονομικό εφιάλτη. Τέτοιοι μηχανισμοί δεν

Από το αδιανόητο στο αναπόφευκτο: η κρίση της ευρωζώνης

υπήρξαν, κι έτσι ένα τοπικό πρόβλημα τείνει να καταλήξει σε διεθνή τραγωδία.

Και τώρα;

Όπως είδαμε, οι δομικές ανισορροπίες του ευρώ άνοιξαν τον ασκό του αιώλου που επιταχύνθηκε από την ελλειπτική φύση της ενοποίησης και την έλλειψη κοινών συνδετικών στοιχείων μεταξύ των χωρών της. Το σκοτεινό μέλλον της ευρωζώνης είναι όμως το αληθινό αίνιγμα: η συγκυρία των διαδοχικών κρίσεων φαντάζει αποθαρρυντική, ακόμα και για τους πιο ένθερμους υποστηρικτές του ευρώ. Οι επιλογές της ευρωζώνης είναι σκληρές και εξαιρετικά περιορισμένες.

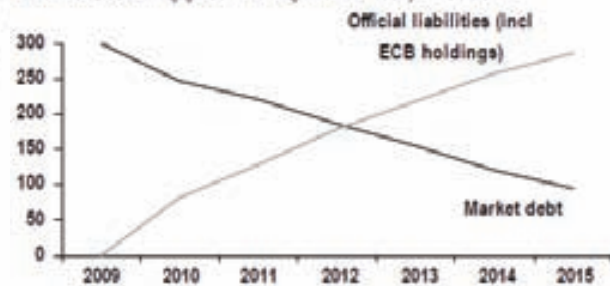
Ο γνωστός οικονομολόγος Ν. Ρουμπινί με την ερευνητική του ομάδα κατέληξαν ότι στην παρούσα φάση η ευρωζώνη έχει χονδρικά τέσσερις επιλογές. Η πρώτη είναι να ανακτηθεί η χαμένη ανταγωνιστικότητα του νότου, μέσα από το τύπωμα νομίσματος και την αποδυνάμωση του ευρώ, καθώς ταυτόχρονα, η περιφέρεια θα εξακολουθεί να υπόκειται σε σκληρά μέτρα λιτότητας. Η δεύτερη είναι να προωθηθεί η λιτότητα μέσα στα πλαίσια του ήδη υφιστάμενου «σκληρού ευρώ», ενώ η ΕΚΤ θα συνεχίσει να στοχεύει στη συγκράτηση του πληθωρισμού. Εναλλακτικά, ο τρίτος δρόμος προβλέπει την επ'αόριστον επιδότηση της περιφέρειας από το κέντρο (δάνεια και πακέτα διάσωσης), με κόστος την απώλεια ανταγωνιστικότητας συνολικά για την ευρωζώνη και την υπονόμηση της στις συνειδήσεις των πολιτών του «κέντρου» της. Τέλος, η τέταρτη επιλογή προβλέπει την βίαιη αναδιάρθρωση του χρέους των χωρών της ευρωζώνης και την επιγενόμενη διάσπασή της (τελική «λύση»).[7]

Αυτές οι τέσσερις επιλογές σύμφωνα με την ομάδα Ρουμπινί δεν εκφράζουν μόνο τις διαθέσιμες «λύσεις» αλλά και τις επιθυμίες των συμμετεχόντων. Οι χώρες της περιφέρειας θα επιδώσουν κατά πάσα πιθανότητα έναν συνδυασμό της πρώτης και της τρίτης επιλογής (τύπωμα νομίσματος-επιδότησεις), ενώ η Γερμανία σε συνεργασία με τη Γαλλία θα πιέσουν για τη δεύτερη επιλογή (σκληρή λιτότητα-σκληρό ευρώ) προσπαθώντας να εξομαλύνουν τις συνέπειές της με τη μερική εφαρμογή της τρίτης λύσης (επιδότησεις).

Το πρόβλημα όμως είναι ότι δεν αντιδρούν όλες οι υπό κρίση χώρες με τον ίδιο τρόπο στις συνταγές ανάκαμψης. Η Ιρλανδία, παραδείγματος χάριν, πρόέβη σε άμεσες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, ενώ η Ελλάδα λόγω της θεσμικής της δυσκαμψίας, δεν κατάφερε τίποτα

Greek sovereign liabilities

Euros bns. assuming gross financing need is met by official loans

παραπάνω από το να βυθιστεί βαθύτερα στην κρίση. Έτσι, η επιλογή του Γαλλογερμανικού «άξονα» είναι πιθανό να επιδεινώσει τόσο πολύ την ύφεση στις θεσμικά «αδύναμες» χώρες, που να τις εξαναγκάσει σε μονομερή αποχώρηση από το ευρώ, οδηγώντας έτσι την ευρωζώνη στην τέταρτη επιλογή (βίαιη αναδιάρθρωση-διάσπαση). Από την άλλη πλευρά η φρικτή εμπειρία του «πληθωρισμού της Βαϊμάρης» οδηγεί ενστικτωδώς την Γερμανία στην απόρριψη της πρώτης λύσης (την αύξηση δηλαδή της νομισματικής κυκλοφορίας) επιταχύνοντας παραδόξως την έλευση της τέταρτης (της διάλυσης δηλαδή του ευρώ). Η τάση προς διάσπαση με λίγα λόγια είναι ξεκάθαρη, όποια επιλογή κι αν εφαρμόσουν οι κύριοι πρωταγωνιστές του εκτυλισσόμενου δράματος, εκτός αν αλλάξουν πλήρως οι θεσμοί οικονομικής διακυβέρνησης της ευρωζώνης.

Ο Μάρτιν Βολφ σχολιάζοντας τις αναλύσεις Ρουμπινί προσθέτει και ένα ακόμα συμπληρωματικό σενάριο: την συνεργατική αποχώρηση χωρών από την ευρωζώνη, με πρώτη επιλογή την Ελλάδα (!), η οποία θα επανεισάγει τη δραχμή, και θα την υποτιμήσει, ώστε να μειωθεί το πραγματικά οφειλόμενο χρέος της και να ξαναγίνει ανταγωνιστική. Οι δυσάρεστες συνέπειες της επαναφοράς κατά το Βολφ θα εξομαλυνθούν μ'ένα πρόγραμμα ενίσχυσης της ελληνικής οικονομίας από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Μια τέτοια λύση φαίνεται ότι ήδη κυκλοφορεί στα ευρωπαϊκά κυβερνητικά επιτελεία, με δεδομένο μάλιστα ότι το συνέδριο των Γερμανών Χριστιανοδημοκρατών (CDU) ψήφισε πρόσφατα την πρόταση που προβλέπει εθελοντική έξοδο μιας χώρας από την ευρωζώνη: «Σε περίπτωση που μια χώρα είτε δεν θέλει, είτε δεν μπορεί να εφαρμόσει τους

ΦΩΤΟ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

κανόνες που διέπουν το κοινό νόμισμα, τότε της παρέχεται η δυνατότητα, -σύμφωνα με τις ρυθμίσεις της Συνθήκης της Λισαβόνας για την έξοδο από την ΕΕ- να βγει από την ευρωζώνη χωρίς όμως να εγκαταλείψει την ΕΕ».¹⁸¹

Το Σπίγκελ «αποκαλύπτει» μέσα από κυβερνητικές διαρροές ένα πανομοιότυπο σχέδιο εξόδου της Ελλάδος από την ευρωζώνη με ταυτόχρονη θωράκιση των υπολοίπων χωρών, που λογικά θα δέχονταν άμεσα κερδοσκοπικές επιθέσεις.¹⁹¹ Η ένστασή μας σ' ένα τέτοιο σενάριο προκύπτει μέσα από την πικρή πραγματικότητα της ελληνικής οικονομίας. Όπως υπολογίστηκε πρόσφατα, μια επαναφορά στη δραχμή θα οδηγούσε αρχικά σε υποτίμηση της τάξης του 55% σε σχέση με το ευρώ,¹⁹¹ έτσι ώστε η πραγματική εικόνα της ελληνικής οικονομίας να αποτυπωθεί στην αξία του νομίσματός της. Αυτό το αποτέλεσμα θα κατέστρεφε τις αποταμιεύσεις και την πραγματική αξία των μισθών, μειώνοντας κατακόρυφα τις εισαγωγές και προκαλώντας σοβαρά προβλήματα πρόσβασης ακόμα και σε είδη πρώτης ανάγκης, με δεδομένο ότι πολλά είδη διατροφής είναι εισαγόμενα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα των συνεπειών μιας τέτοιας κίνησης, η Αργεντινή: η παρουσία των Αργεντινών συρρικνώθηκε κατά του-

λάχιστο 30% μετά την πτώχευση του 2001, παρά την εντυπωσιακή ανάκαμψη της χώρας τους.

Έτσι λοιπόν, επανερχόμαστε στα τρία πρώτα σενάρια: πληθωρισμός-λιτότητα-επιδοτήσεις. Το Γαλλικό Συμβούλιο Οικονομικών Αναλύσεων προτείνει μια ενδιάμεση λύση: άμεση επέμβαση της ΕΚΤ ώστε να καλύψει όλα τα ομόλογα των προβληματικών χωρών της ευρωζώνης και ταυτόχρονη διαίρεση του ευρώ σε δύο νομίσματα (ευρώ βορρά-νότου). Όπως σημειώνει ένας από τους αναλυτές, ο Αλέν Γκραντζάν: «Το ευρώ λειτουργεί σήμερα ως νόμισμα της Γερμανίας. Η στρατηγική αυτή δεν αποδίδει στους κόλπους της Ευρώπης. Η σύγκλιση της ανταγωνιστικότητας της Βόρειας Ρηνανίας και της Πελοποννήσου μέσω της μισθολογικής και δημοσιονομικής λιτότητας αποτελεί μια μέθοδο που αγγίζει τα όριά της. Για να αποκατασταθούν οι ισορροπίες μεταξύ των οικονομιών πρέπει οι χώρες αυτές να υιοθετήσουν νομίσματα διαφορετικής ισχύος. Κάτι που προϋποθέτει τη διάσπαση του ευρώ σε ευρώ του Βορρά και σε ευρώ του Νότου». Για να αποφευχθούν οι κερδοσκοπικές επιθέσεις σε βάρος του πιο αδύναμου νομίσματος (του νότου προφανώς), οι ερευνητές του Γαλλικού Ινστιτούτου προτείνουν την επανεισαγωγή

Από το αδιανόητο στο αναπόφευκτο: η κρίση της ευρωζώνης

των εθνικών νομισμάτων σε σταθερές ισοτιμίες και τη διατήρηση του ευρώ μόνο ως κοινής μονάδος υπολογισμού. Δηλαδή με άλλα λόγια το προτεινόμενο ευρώ θα θυμίζει το παλαιό escu.^[1]

Στο βάθος όλων αυτών των αναλύσεων υφέρεται μια αίσθηση αναπόφευκτου για την κατάρρευση του ευρώ, τουλάχιστον όπως το ξέρουμε μέχρι σήμερα. Ο λόγος είναι προφανώς ότι νομισματική ένωση δεν μπορεί να νοηθεί δίχως κοινή δημοσιονομική πολιτική και ότι τα υφιστάμενα εθνικά κράτη δεν έχουν (ακόμη) τη θέληση να δεχθούν την επιβολή μιας τέτοιας πολιτικής αυτοκατάργησής τους. Το κοινό νόμισμα προϋποθέτει απόλυτη εναρμόνιση σε επίπεδο δημοσιονομικών αρχών για να επιβιώσει, η επίτευξη ωστόσο της οποίας προαπαιτεί την εκχώρηση της δημοσιονομικής κυριαρχίας των εθνών σε μια ανώτερη εξουσία. Η επιβολή του ευρώ δίχως την πραγμάτωση τούτης της προϋπόθεσης ήταν εξαρχής το σαθρό θεμέλιο που μετέτρεψε το οικοδόμημα σε ετοιμόρροπο κτίσμα.

Εν κατακλείδι, το ευρώ φαίνεται πως τα πήγε υπερβολικά καλά: ένωσε τους Ευρωπαίους με αξεδιάλυτα δεσμά, και αυτό ακριβώς ήταν το μέγιστο μειονέκτημά του: Η ευρωζώνη τοποθέτησε στο επίκεντρο της ευρωπαϊκής οικονομίας χώρες που δεν διέθεταν τη θεσμική παράδοση για να αντέξουν στις αναπόφευκτες πιέσεις. Η χαμηλή πιστοληπτική ικανότητα των κρατών αυτών συγχωνεύτηκε με την υψηλή πιστοληπτική ικανότητα υπερδυνάμεων (Γερμανία-Γαλλία) δημιουργώντας μια παράλογη ευφορία στις αγορές. Έτσι, απρόσεκτοι πιστωτές έδωσαν σε αφερέγγυες χώρες τη δυνατότητα να επιβαρυνθούν ακόμα περισσότερο με δημόσιο και ιδιωτικό χρέος. Το αποτέλεσμα ήταν ένα δημοσιονομικό χάος με τάσεις επιδημίας σε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό νότο και όχι μόνο.

Ένα ακόμα ζήτημα βέβαια που δεν αγγίζουν οι οικονομικές αναλύσεις είναι η κοινωνική αντίδραση στη διαφαινόμενη σκληρή μοίρα

που περιμένει τις κοινωνίες της περιφέρειας. Η κρίση ανοίγει δρόμους που διαφέρουν ελάχιστα μεταξύ τους. Η λιτότητα μέσα στο ευρώ ή έξω από το ευρώ θα έχει μικρή σημασία βραχυπρόθεσμα για τους πολίτες και τους νέους ιδίως εργαζομένους. Συνακόλουθα, η ευρωζώνη θα πάψει μεσοπρόθεσμα να είναι ελκυστική για τους λαούς που θα υπόκεινται στα δεινά της αναγκαστικής λιτότητας. Τα ποσοστά μετανάστευσης θα αυξηθούν κατακόρυφα ενώ οι αντισυστημικές δυνάμεις των άκρων θα ενισχυθούν από τα διαδοχικά κύματα δυσαρρέσκειας. Υπό αυτή την έννοια η διάσωση της ευρωζώνης αποκτά και μια ευρεία κοινωνική προοπτική. Σώζοντας την παρτίδα με όσο το δυνατό πιο ανθρώπινες συνθήκες για τις ευρωπαϊκές κοινωνίες, οι δυνάμεις του ευρωπαϊκού κέντρου διασώζουν και μια γεγιά αγώνων για την εμβάθυνση και εμπέδωση της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Όμως, για να σωθεί η παρτίδα δεν αρκεί ούτε ένας πακτωλός δανείων, ούτε τυπογραφικές πρέσες. Αντίθετα, είναι πια σαφές ότι δίχως μια υπερεθνική πολιτική δομή το ευρώ είναι καταδικασμένο. Επιθυμούν όμως οι λαοί την υποκατάσταση του εθνικού κράτους με ένα νέο υπερκρατικό μόρφωμα, δηλαδή τη μετατροπή της Ο.Ν.Ε. σε Οικονομική και Πολιτική Ένωση; Είναι έτοιμοι να υποστούν αυτό το βήμα που θα σημάνει μια πλήρη πολιτιστική και τελικά συνειδησιακή στροφή προς ένα υπερεθνικό μέλλον; Μήπως τελικά η θλιβερή πρόσφατη ιστορία του ελληνικού δημοψηφίσματος θα πρέπει να επανέλθει στον ευρωπαϊκό κοινωνικό διάλογο, όχι πια σαν αστεία πολιτική μανούβρα αλλά σαν επειγότητα για την καταστατική υπόσταση της ίδιας της ευρωζώνης; Σε αυτούς τους προβληματισμούς κάθε απάντηση φαντάζει εξαιρετικά πρόωρη. Ωστόσο, είναι βέβαιο πως οποιαδήποτε στρατηγική για το επόμενο βήμα της Ευρώπης δεν μπορεί να γίνει ερήμην των λαών. Αυτοί είναι εκείνοι που θα πρέπει να αναλάβουν το χρέος της ευθύνης και το κόστος της επιλογής τους.

[1] James Buchanan & Richard Wagner, "Democracy in Deficit: the Political Legacy of Lord Keynes", Liberty Fund, Indianapolis, 2000, σελ. 16-17.

[2] Χαρακτηριστική είναι η παραδοχή του Α. Τσοχατζόπουλου το 1999: «Την πρώτη τετραετία πήραμε από το μέλλον, δανειστήκαμε από τους πόρους που θα παράγονταν μελλοντικά στα επόμενα δύο-τρία χρόνια για να αποκαταστήσουμε κοινωνική δικαιοσύνη

και μια στοιχειώδη συνοχή μεταξύ του λαού ώστε να μπορέσει να προχωρήσει» Από αφιέρωμα του Βήματος στον Ανδρέα Παπανδρέου, 25-07-1999.

[3] Βλ. εισαγωγή Απολογιστική Έκθεσης στο σχέδιο νόμου «Δημοσιονομική Διαχείριση και Ευθύνη».

[4] Ντάνιελ Γκρος, «The EU rules to default by», σχόλιο που δημοσιεύτηκε στο project-syndicate.

[5] Σάιμον Χόμπς, «Why Greece Will End Up Getting More Money From EU», CNBC, 10-05-2011.

[6] Δημοσιεύθηκε στο blog των financial times από τον J. Cotellier στις 10-06-2011.

[7] Μάρτιν Βολφ, Thinking through the Unthinkable, Financial Times, 8-11-2011.

[8] Βλέπε άρθρο της Deutsche Welle

<http://www.dw-world.de/dw/article/0,,15532059,00.html>

[9] <http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,797399,00.html>

[10] <http://online.wsj.com/article/BT-CO-20110928-705771.html>

[11] <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=429142>